

POLITICKÁ DIFERENCIA A FEMINISTICKÁ TEÓRIA /

ĽUBICA KOBOVÁ

Political difference and feminist theory

Abstract: The paper discusses the uses of the concept of *the political* in both feminist political theory and mainstream postfoundational political theory, and its implications for feminist political theorizing today. In feminist theory, the concept primarily emerged as a counter-reaction to the disputed foundations of feminism, the subject of women. The political was identified with contingency and contingent foundations; however, no thorough exploration of the term was carried out within the field of feminist theorizing. The mainstream postfoundational political theory rests in identifying political difference, i.e. a difference between the ontic level of politics and its foundations on ontological level. I introduce Mouffe's notion of agonism as an exemplary normative theory of political difference. Next to it I juxtapose Jacques Rancière's approach which attempts to undermine the distinctions on which ontological political differences are based. His account of politics seems to point beyond ontologization of politics and, instead, focuses on the immanent plane of politics, in which the given, the visible can be merely recomposed. In conclusion I link his account to that of Linda Zerilli's political judgment, and argue for a feminist political philosophy and theory without the need for a purified founding concept of the political.

Keywords: the political, political difference, postfoundationalism, feminist political theory

„Každá zásadná zmena v ontickom obsahu výskumného poľa vedie k novej ontologickej paradigme. [...] Povedané jazykom transcendentizmu: prísne ontologická otázka sa pýta na to, aké majú byť entity preto, aby bola možná objektivita konkrétneho poľa.“ (Laclau – Mouffe 2001/1985: x; zväznie v origináli)

Konštitutívnym znakom časti skúmania v oblasti politickej filozofie a politickej teórie sa v ostatných desaťročiach stal predpoklad tzv. politickej diferencie. Politická diferencia súhrnne označuje rozdiel medzi istým konvenčným chápaním politiky (napr. v kontexte národného štátu, parlamentnej demokracie, rozdelením politických úloh medzi politickými profesionálmi a profesionálkami na jednej strane a občianskou spoločnosťou na strane druhej) a politickým, ktoré má označovať kontingentné procesy zakladania, inštituovania a premien spoločnosti. Výklad teórií politickej diferencie v politickej filozofii hlavného prúdu sa odvíja nezávisle od toho, akým spôsobom sa to, čo sa v istom subdisciplinárnom rámci nazýva politická diferencia, artikulovalo vo feministickej teórii. Ani feministické teoretiky samotné však nekládli otázku feministickej politiky prostredníctvom tohto rozlíšenia. Vo svojom príspevku chcem načrtnúť, v čom môže byť rozlišovanie medzi politickým a politikou prínosné pre feministickú teóriu aj pre feministickú politickú filozofiu, a kde sú, naopak, jeho limity. Najskôr ponúkam „alternatívnu“ genealógiu indikátora politickej diferencie, pojmu politična, vo feministickej teórii od 90. rokov do súčasnosti. Až potom približujem schému rozpracovania tohto pojmu, základné motivácie pre toto rozlíšenie a jeho kontúry v ne-feministickej politickej filozofii.¹ Možnosti a obmedzenia tohto rozlíšenia sledujem v dvoch prístupoch k problémom politiky v teóriách Chantal Mouffe a Jacquesa Rancière. Na-

pokon sa zamýšľam nad potrebou politickej ontológie vo feministickej teórii, jej alternatívami a ich predpokladmi a tým, či jasné rozhraničenie medzi spôsobmi politiky, politizácie, depolitizácie v teóriách politickej diferencie môže prispieť k objasňovaniu politického projektu feminizmu v súčasnosti.

Feministky teoretizujú o politične

Feministky teoretizujú o politične (Butler, Scott 1992) – názov knihy z roku 1992 sa môže javiť ako redundantný. Mohol by byť podnadpisom vari každej feministickej publikácie. Veď čím iným než politikou sa feministky kedy zaoberali? Aj vtedy, keď malo ísť o osobné, išlo o politické. Pýtanie sa na politično je ponornou riekou diskurzu, ktorý tečie poľom feministickej teórie ako riekou definujúca svoje povodie. Problém politična sa vo feministickej teórii zjavuje v momentoch reflexie jej ontologických predpokladov. Kusé správy o politične sú odvrátenou stranou vravy o konci politiky identity, konci jednotného subjektu žien aj feministickej štátnej politiky. Teoretická práca na pojme politična ani dve desaťročia po prvých výskytoch pojmu vo feministickej teórii zatiaľ nepredstavuje žiadnu paradigmu.

Predsa však len, politično – hoci možno v nepojmovej podobe – sa vo feministickej filozofii a teórii² nesystematicky objavuje takmer dvadsať rokov. Jeho občasná, nejasnosť, mnohosť používania z neho len ťažko robia „skutočný“ pojem, o ktorého význam by sa dalo oprieť a rovnako o ňom aj pochybovať. Politično nie je vo feministickej teórii ani „pojmom spochybňovaným vo svojej podstate“ (W. B. Gallie podľa Connolly 1993/1974: kap. 1), ktorý by si v nej ako taký vyslúžil ústredné miesto. Politično ako značka, marker, upozorňuje na čosi, čoho kontúry sú neostre, ale medzi feministickými teoretikami a filozofkami existuje potreba ich skicovať a ohmatávať.

Tento pojem sa – v sústredenom úsilí jeho pojmovú podobu čo najviac precizovať – v politickej filozofii či teórii objavuje systematicky aspoň päťdesiat rokov. Predchodcom jeho súčasného problematizovania je *Pojem politična* Carla Schmitta (2007b); Schmitt pre pojem politična predstavuje ak aj nie zakladateľa, tak prominentného artikulátora jeho diskurzivity. Politično v zmysle ontologického základu ontickej politiky si však osvojujú už aspoň tri generácie povojnových politických filozofov a robia tak takmer kanonickým spôsobom.

V akom vzťahu sú tieto politicko-filozofické teórie politična voči teóriám politična, ktoré v ostatných dvoch desaťročiach skicujú feministické filozofky? Sú vôbec v nejakom vzťahu?

Feministický prístup k tomu, čo je politické, resp. čo je političnom, pred nástupom novej diskusie o politične výstižne opisuje kritická teoretická Nancy Fraser (1989: 166–168). Ak sa nejaká vec, záležitosť, stáva politickou, je predmetom diskusií v mnohých verejných priestoroch a s rôznorodými účastníkmi a účastníkmi. V prípade politizácie potrieb ľudí, ktoré Fraser zaujímajú primárne, je politično striktne odlišené od ekonomického (the economic) a domáceho (the domestic).

V 90. rokoch sa v renomovaných akademických vydavateľstvách publikujúcich v anglickom jazyku objavilo päť publikácií, ktoré sľubovali nové vyrovnanie sa s političnom (Butler, Scott 1992; Dean 1997; Hirschmann, Di Stefano 1996; Verloo, Schmidt-Gleim 2003; Yeatman 1994). V ostatných desiatich rokoch sa výskyt politična rozdrobil do článkov a polemických diskusií, ktoré v hlavnom prúde feministickej politickej filozofie stoja skôr len jednou nohou (Allen 2007; Allen 2009; Bauer 2007; Gressgård 2008; McAfee 2005; McAfee 2007; Pratt 2007; Zerilli 2007). Pochybujem o tom, že je možné niečo ako charakterizácia politična naprieč nimi, zjednotenie istých črt politična, ktoré by sme potom mohli sledovať a na ňom postaviť aj naše chápanie politična. Politično – toto substantivizované prídavné meno – zostávalo viac verné svojim možnostiam vyplývajúcim z jeho adjektívnej podoby; fungovalo ako atribút, ktorý sa mohol pridať k rôznym problémom, témam, doposiaľ nepolitickým, a tak vytváralo voľný súbor politických x, y, z atď. ako množinu bodov, ktoré by bolo možné opísať čiarou v tvare kruhu a vytvoriť z nej tak politično v podobe poľa, domény, oblasti.

Butler a Scott (1992) ako oblasť politična označujú súbor pozícií v akademickom diskurze aj v samotnej feministickej politike. Znásobením miest, z ktorých môže prehovárať politično, sa tak vyhybajú vtieravému predpokladu ontologicky ukotveného feministického subjektu. Hovorí o pozíciách a o zaujímaní pozícií a najmä o tom, ako sa toto zaujímanie pozícií organizuje. „Čo za politické operácie vymedzujú a konštituuju *pole*, v ktorom sa zjavujú tieto pozície?“ (Butler, Scott 1992: xiv; zvýraznenie v origináli) Ako naznačujú témy príspevkov v zborníku, politično je tak označením pre súbor oných pozícií, ako aj označením pre postupy vylučovania (a začleňovania), ktoré tieto pozície

ustanovujú. V reflexii politična editorky pripisujú zvláštnu úlohu toľko kritizovanej postštrukturalistickej teórii, ktorá vo feminizme údajne mala spôsobiť krízu. Postštrukturalizmus podľa nich „nie je, prísne vzaté, *pozíciou*, ale skôr kritickým vypočúvaním vylučujúcich operácií, prostredníctvom ktorých sa ustanovujú „pozície““ (Butler, Scott 1992: xiv; zvýraznenie v origináli). Ak by sme teda aj o politične mohli uvažovať ako o oblasti, charakterizuje ju multiplikácia, zmnožovanie možných feministických pozícií v nej. Jodi Dean, editorka publikácie *Feminism and the new democracy. Re-siting the political* (1997), politično stotožňuje s „oblasťami antagonizmu, ktoré vytvárajú, štrukturuje a vymedzujú dnešný feminizmus“ (Dean 1997: 1). Politično teda predpokladá mnohosť aktérov, diskurzívnych pozícií, pre ktoré Dean nachádza dobré stelesnenie vo výraze nová demokracia. Dištinktívnou vlastnosťou politična v podobe novej demokracie je jeho pre-miestňovanie (*re-siting*). Podľa Dean sa feminizmus môže otvoriť novej politike a konaniu vtedy, ak každé miesto tvorby politiky pochopí ako novú artikuláciu politických záujmov, ktoré so sebou prinášajú nové pojmy, stratégie, taktiky. Pre-miestňovanie politického akoby znamenalo vychýlenie politiky z jej identitou vymedzovaných hraníc.

Spornosť a nerozhodnuteľnosť medzi pozíciami, ktoré sa označujú za feministické, považuje za jednu z hlavných charakteristík politična aj Anna Yeatman v práci *Postmodern revisionings of the political* (1994). Podľa Yeatman má konsenzuálnu politiku odlišnosti nahradiť nekonsenzuálna politika poučená postkolonializmom, demokratické hľadanie racionálneho konsenzu má dať prednosť lokálnym, multilaterálnym dohodám medzi spornými stranami.

Opis politična v tejto paradigme politična ako poľa obsahujúceho mnohosť exkluzívne definovaných politických – feministických – pozícií vychádza primárne z požiadaviek feministického politického hnutia na feministickú teóriu. Politično sa ale mení, ak sa perspektívou, z ktorej ho chceme opísať, primárne stane disciplína politickej teórie a politickej filozofie. Revízia politična, ako ju ohlasujú editorky publikácie *Revisioning the political* (1996) Nancy Hirschmann a Christine di Stefano, mieri na oblasť pojmov a predpoklady politiky. Ako argumentujú autorky, samotná politika môže byť revidovaná len druhotne po revidovaní disciplinárneho aparátu, prostredníctvom ktorého sa uchopuje. Politično je tu teda v prvom rade inštrumentáriom výskumníkov a výskumníkov, sú to kanonizované pojmy a doktríny, ktoré sa práve vďaka svojmu normatívnemu obsahu a neustálej potrebe zladovať normy s deskripciami, spochybňujú, dopĺňajú, obmieňajú.

Naliehavosť politična demonštrujú aj ďalšie texty z ostatných desiatich rokov. Európske teoreticky Mieke Verloo a Meike Schmidt-Gleim v chorvátsko-anglickom zborníku v roku 2003 predstavujú svoj „ďalší feministický manifest politična“ (Verloo, Schmidt-Gleim 2003). Tento deklaratívny text, ktorý glosuje patálie feministického aktivizmu aj feministickej teórie, orientuje feministickú teóriu na jej

utopickú dimenziu. Imaginatívna figurácia princípu, formy politična ako Principessa (v porovnaní s Machiavelliovými kniežatám Principe) spolu s rétoricky pôsobivou prvou osobou plurálu, ktorou v texte prehovára dvojica jeho autoriek, a aj obmedzeným publikom, ku ktorému sa text dostal, tento manifest vzdávajú jeho ambícií na univerzálne oslovenie a distribúciu. Spod patetickej formy textu (ktorá má byť alúziou na Derridovo vysporiadanie sa so „strašidlami Marxa“ a Marxovo vysporiadanie sa so „strašidlom komunizmu“ v Komunistickom manifeste), ale o to viac vidno nástojčivé vystupovanie politična.

Čitateľke sa takto môže zdať, že politično ako pojem žiadny nový uhol pohľadu do feministickej filozofie a teórie neprináša. Preberať sa dôrazom na multiplicity, meniace sa, rozširujúce oblasti toho, čo je politika, revízie, premiestňovania, re-citovania, opätovné teoretizácie politiky akoby neznamenal nič okrem emfázy, priloženia dôrazu. Používanie pojmu politično v týchto emfatických názvoch, jeho neustále a nejasné opakovanie v textoch však nemalo – podľa môjho názoru – priniesť žiadnu pojmovú analýzu, ale po postštrukturalistickom a vysoko teoretickom obrate vo feministickej reflexii malo preukázať oddanosť feministických teoretičiek politickým emancipačným ideálom feminizmu, ktorých obsah sa ale znejasnil.³ Politično označuje – slovami austrálskej filozofky Anne Yeatman z raných 90. rokov – postmoderný moment v (pravdepodobne modernistickej) emancipačnej politike (Yeatman 1994: vii). Možno preto usudzovať, že viac než nejaký predmet, oblasť, pole, o ktorom by sa viedli spory, mal pojem politično označovať tie, ktoré tento pojem používali. Vymedzuje istú epistemic-kú komunitu, ktorá politiku nestotožňuje napr. s etnograficky opísanými idiosynkráziami konkrétnych subverzívnych praktík slúžiacich emancipácii žien (por. Mahmood 2004), ale ktorá sa od pojmu feministickej politiky vzdáva, spochybňuje ho, no zároveň nenachádza priliehavé slovné spojenie, teoretický koncept, ktorými by tento pohyb od politiky identity smerom k afirmatívnemu premysleniu kontingentnosti politiky, označila. Podľa môjho názoru priblíženie sa k tomu, čo politično malo a aj môže vo feministickej filozofii predstavovať ontologizujúce výklady politiky najmä v demokratickej teórii v ostatných desaťročiach. Feministická filozofia a ontologizujúce výklady politiky koexistujú vedľa seba a ich spoločná artikulácia prakticky neexistuje. Pre ďalšie skúmanie zostáva otázka, ako tento vzťah absencie vzťahu opísať a do akej narácie vývoja teórie ho začleniť (por. Hemmings 2005).

Kontingentnosť politična a politická diferencia

Pojem politična, tak ako ho dnes používa väčšina filozofov a filozofiek, politických teoretičiek a teoretikov, indikuje úsilie zápasíť s problémom nemožnosti stanoviť základy spoločnosti prostredníctvom nástrojov fundacionalistickej paradigmy, medzi ktoré Marchart zahŕňa ekonomický determinizmus, behaviorizmus, pozitivizmus či sociológiu (Marchart 2007: 5).⁴

Marchart výstižne a prehľadne opisuje základné kontúry politickej diferencie, ktorá predstavuje vzájomnú konfiguráciu politiky a politična. Teórie politickej diferencie tak povediac delia zvnútra to, čo konvenčne nazývame politika, na jednej strane na rovinu jej empirického fungovania, na politiku ako súčasť spoločnosti, a na strane druhej na podmienky možnosti politiky, tj. na politično. Podľa Marcharta i Mouffe politickú diferenciu možno uchopiť ako analogickú k diferencii ontologickej – politika sa odohráva na ontickej a politično sa zakladá na ontologickej úrovni. Otázka teórií politickej diferencie je konkretizovanou kritickou otázkou, ktorá sa pýta na podmienky možnosti politiky, ale pod podmienkou, že za tieto podmienky nemožno pokladať základ, fundáciu, v podobe napr. ekonomických procesov, ľudskej prirodzenosti, ľudskej komunikácie či systémových interakcií. V prípade feministickej teórie a feministickej politiky krízu feministického fundacionalizmu priniesla kritika (politického) subjektu žien, ktorý – ako tvrdia viaceré autorky – nemôže byť základom feministickej politiky (bližšie pozri Kiczková 1998; Kobová 2003–2004).

Ako však s takýmto základom naložiť? Znamená to, že ak hľadáme kontúry politiky *po* základe, budú to kontúry politiky *bez* základu? Ak by sme za podmienku možnosti politiky *po* základe považovali jej bez-základovosť, nestalo by sa (náhodou) to, že práve bezzákladovosť sa potom – ako pozitívne formulovaná negativita – stane druhom základu, ktorého osud – aspoň sa nám tak zdá – sme však už v politike spečatili? Marchart poznamenáva, že aj antifundacionalizmus, teda predpoklad bez-základovosti, je svojím spôsobom inflexiou vplyvného fundacionalistického diskurzu (Marchart 2007: 13), a preto sa treba pýtať na to, či pre pochoopenie politiky *po* základe existujú nejaké ďalšie možnosti.

Podľa Judith Butler sa stanovovanie základov nevyhne hre vylúčenia: „Stanoviť súbor noriem, ktoré sú mimo sily a moci [tj. stanoviť ne-politické základy politiky – pozn. LK], je samo o sebe významnou konceptuálnou činnosťou, ktorá svoju vlastnú mocenskú hru cibí, maskuje a rozširuje odvolávaním sa na metafory normatívnej univerzálnosti.“ (Butler 1998: 41) Partikulárnosť tejto teoretickej činnosti nemožno zvrátiť čo aj sebestlepšou metodológiou na strane základov stanovujúcej tvorkyne diskurzu, či úsilím o inklúziu a rozširovanie základu; podľa Butler je postulovanie základov a k nim vzťahnutých implicitných metafyzických záväzkov bežným procesom tvorby teórie. Zo súbežnej práce postulovania základov a vylúčovania však nevyplýva normatívna nemožnosť základov vôbec ustanovovať. Ak totiž zohľadníme nevyhnutnosť vylúčovania pri stanovovaní základov, potom aj základy, ktoré sa vo vnútri teórie nespochybňujú a nemali by sa spochybňovať, sa napokon stanú „náhodným a spochybniteľným predpokladom“ (Butler 1998: 41).

V politickej filozofii uvažujúcej politiku a politično ako jej „základ“ sa teda deje to, že tento základ existuje, ale je neustále odkladaný, je, ale nie je „posledným základom“ (ako by povedal Althusser o výrobných vzťahoch – sú poslednou

determináciou [determination in the last instance – pozn. LK], ktorá ale ostatné časti sociálnej formácie nepredchádza ani po nich nenasleduje; por. Brewster 2005: 255). Kontingentnosť naznačuje, že ak žiadny základ nemôže byť ‚posledným základom‘, tak potom musí existovať pluralita takýchto kontingentných, kontingenciou určených, základov. Zároveň, aby sa nejakému základu zabránilo v tom stať sa posledným základom, kontingentnosť základov musí byť nevyhnutná.

Marchart (2007: 28–29) teórie politickej diferencie vymedzuje práve oddanosťou takejto silnej verzii kontingentnosti. Tradičná – slabá – verzia kontingentnosti hovorí, že to, čo je, nie je ani nemožné a nie je ani nevyhnutné, a teda by mohlo byť aj inak. Na rozdiel od toho ale silná verzia kontingentnosti hovorí, že nebyť nemožným ani nevyhnutným je nevyhnutné, a teda to, čo je, nemôže byť inak ako kontingentné. „Silné chápanie kontingentnosti teda nerozlučne spája možnosť identity ako takej s nemožnosťou jej úplného (= ne-kontingentného) naplnenia, a tým potvrdzuje paradoxnú či aporetickú nevyhnutnosť spojenia medzi možnosťou a nemožnosťou. V tomto zmysle možno kontingentnosť použiť ako operačný termín, ktorý – vedecy povedané – naznačuje nevyhnutnú nemožnosť systemikkej uzávery alebo – povedané ontologicky – nevyhnutnú nemožnosť plného bytia či základu.“ (Marchart 2007: 28–29)

Problém kladený pred politično spočíva v jeho vysídlení⁵ do takých podôb politiky, ktorá (povedané s Butler) kontingentný základ v politično nevyužíva, ale politično zacemenťováva, sublimuje či neutralizuje.⁶ Takto diagnostikovala západné spoločnosti v 20. storočí Hannah Arendt (Arendtová 2007; Pitkin 1998), keď kritizovala pohľadenosť politična sociálnom, administrovaním spoločnosti. *Epocha neutralizácií a depolitizácií* Carla Schmitta (2007a) zase opisuje postupnú diachrónnu premenu tzv. centrálnych oblastí od teologickej cez metafyzickú, humanitárne morálnu, ekonomickú a technickú. Centrálnosť uvedených oblastí znamená, že sú to diskurzy a praxe, ktoré v spoločnosti v tom ktorom čase garantujú zhodu v riešení problémov, poskytujú chápanie spoločnosti samotnej a minimalizujú tak možnosť konfliktu. „Jakmile se jednou nějaká oblast stane oblastí centrální, jsou problémy ostatních oblastí řešeny z tohoto centra a považovány už jen za problémy druhého řádu, jejichž řešení vyplyne samo sebou, jakmile jen budou vyřešeny problémy oné centrální oblasti.“ (Schmitt 2007a: 83) Centrálné oblasti by sme mohli nazvať fundamentmi, základmi, s ktorých existenciou postfundacionalistická politická filozofia, ktorou sa na tomto mieste zaoberám, ako s ontologickými základmi sociálna či empirickej politiky, nepočíta. Medzi ďalšie kritičky neutralizovaných či depolitizovaných podôb politiky patrí aj Chantal Mouffe (2005). Pavel Barša, Ondřej Slačálek a Tereza Stöckelová (2010) na základe reflexií, ktoré sú súčasťou rozsiahlejšej kolektívnej monografie zaoberajúcej sa súčasnými podobami politiky, vytvárajú typológiu depolitizácie. Podľa nich dnes depolitizácia nadobúda podoby normalizácie, ekonomizácie, esencializácie,

individualizácie, expertizácie, moralizácie a dekontextualizácie. (Agensy depolitizácie – ekonomika, esencia, individuum, expertné vedenie, morálka atď. – sú tak predpokladanými základmi, od ktorých sa má odvíjať náležitá politika.) Množstvo a rozsah schmittovských centrálnych oblastí sa tak podľa nich významne diverzifikuje a rozširuje, a preto by sa mohlo zdať, že možnosti aktivácie politična sa tak významne okliešťujú.⁷

Pred nami sa tak predstiera „škandál politična“. Náhodnosť politična predstavuje problém pre strategické konanie politických aktérov v juristickom diskurze existujúcej politiky a spochybňuje samozrejmosť subjektov politiky. Protiahom je však táto náhodnosť politična domestikovaná, utišovaná, neutralizovaná v existujúcej politike a predstavách o nej napr. v doktrínach dobrého vládnutia, fiškálnej neutrality, v ekonómii aplikovanej teórii racionálnej voľby a mnohých ďalších. Povedané v športovej terminológii, politično je neúnavným vyzývateľom favorizovanej politiky. „Škandalom“ politična je situácia vzájomného podmienovania politiky a jej kontingentného základu, tenzia, z ktorej vyplývajú procesy politizácie a depolitizácie. Konceptia Chantal Mouffe je jedným rozpracovaním takehoto podmienovania. Voči nej však kladím koncepciu politiky Jacquesa Ranciéra, ktorý politickú diferenciu v jej ontologickom charaktere „relativizuje“. Pre feministické teoretičky zostáva otázkou – a tú sa pokúšam v závere osvetliť a napomôcť k jej formulovaniu –, ktorou z ciest, tu naznačených dvoma koncepciami, sa v problematizovaní politiky uberať.

Chantal Mouffe: preventívnou vakcínou politična proti neduhom postpolitiky

Keď Chantal Mouffe na počiatku 90. rokov 20. storočia začala rozvíjať svoju teóriu agonistického pluralizmu, robila tak na pozadí šírenia liberálnej demokracie a ohlasovaného konca dejín. V medzinárodnej politike s koncom studenej vojny tzv. prvý, západný, svet stratil svojho nepriateľa v tzv. druhom svete východného či komunistického, sovietskeho bloku – stratil tak prostriedok svojho vymedzenia. Práve od začiatku 90. rokov môžeme datovať šírenie presvedčenia, že delenie na ľavicovú a pravicovú politiku neexistuje, že politika je buď dobrá, alebo zlá, funguje, alebo nefunguje. A pre podoby nesúhlasu s týmto názorom aj politickou racionalitou sa vžilo odsudzujúce pomenovanie populizmus.

Mouffe, ktorá v 80. rokoch spolu s Ernestom Laclauom hľadala možnosti stratégie ľavicovej politiky (Laclau, Mouffe 2001[1985]), sa v 90. rokoch – napriek široko zdieľanému pritakaniu údajne post-ideologickým časom – obrátila k potrebe definovať stranícku a strániacu politiku s ešte väčšou vehemenciou. Ak sa v duchu tohto predpokladaného súhlasu s podobou liberálnych demokracií v spriatelennom západnom a východnom, prvom a druhom svete, mala politika premeniť na – foucaultovsky povedané – čistú správu obyvateľstva kombinovanú s moralistickým likvidovaním potenciálnych politických súperiacich strán (tu mám na mysli strany v širšom zmysle, nielen politické strany),

tak o to viac bolo potrebné podľa Mouffe obhajovať legitimitu a v skutočnosti aj prospešnosť protivníkov v politike.

Politika, presnejšie súčasná postpolitika, podľa Mouffe (2005) popiera politično ako svoj ontologický základ. Jej želaným cieľom a predmetom zároveň je „dobro spravovaná spoločnosť“ – a to tak na národnej, transnacionálnej aj globálnej úrovni. Slavoj Žižek, ktorý zdieľa kritiku takejto podoby politiky aj jej označenie ako postpolitiky, ju charakterizuje takto: „Postpolitika [...] zdôrazňuje, že je nutno opustiť stará ideologická delitka a zamieriť sa na nové problémy prostredníctvom nezbytného expertného vedění a na základě svobodné diskuse, která bere v potaz konkrétní lidské potřeby a požadavky.“ (Žižek 2007: 213) Čo spochybňuje postpolitika, je predovšetkým možnosť, predstaviteľnosť zápasu medzi politickými projektmi, ktoré by si nárokovali zásadné nové usporiadanie spoločnosti a ktoré by vznášali a presadzovali takí politickí aktéri, ktorí v súčasnom usporiadaní politiky nemajú svoje miesto. Postpolitika a jej inštitúcie vytlačujú projekty spochybňujúce status quo na okraj, do sféry nelegitimity, politického extrémizmu, nerealizmu.

Pritom politika, tvrdí Mouffe, vnáša do politického spoločenského zásadnú roztržku. Deje sa tak aj pri najlepších úmysloch spoločnosť dobre riadiť, keď sa presadzujú „rozumné“ riešenia, na ktorých sa zhodujú všetky zúčastnené strany. No ich konsenzus prostredníctvom vylúčenia z tohto na pohľad samozrejme konsenzu vytvorí divokého nepriateľa v podobe nesúhlasiacich más zjednotených okolo ideálov nacionalizmu, etnocentrizmu, rasizmu či odsunutých na okraj kvôli svojej nepokrokovosti, spiatočnicktvu, poverám, náboženskému presvedčeniu. Vylúčenie plodí antagonizmus. Vznik súperiacich strán je aj popri úsilí po konsenze a zmieri v politike – a vlastne práve kvôli nemu – neodvratiteľný, domnieva sa Mouffe. Čo však môže demokratická politika s anticipovanými antagonizmami robiť, je to, že sa môže snažiť predchádzať takým ich formám, ktoré sú pre politické spoločenské devastujúce a likvidačné. Neznamená to, že nepriateľstvo, antagonizovanie samotné tak zo seba celkom vylúči. Podľa Mouffe dá však demokratická politika antagonizmu inú formu – formu agonizmu.

Motivácia Mouffe pre túto výmenu medzi antagonizmom a agonizmom je vedená starostlivou reflexiou tak politického diania, aj toho, čo považuje za jeho ontologický základ. Rozlišuje medzi politikou (*politics*) a političnom (*the political*), tj. medzi „súborom praxe a inštitúcií, prostredníctvom ktorých sa utvára poriadok, ktoré organizujú ľudskú koexistenciu v kontexte konfliktu vychádzajúcej z politična“ a „dimenziou antagonizmu, ktorá je [...] pre ľudskú spoločnosť konštitutívna“ (Mouffe 2005: 9). Politika je ontická rovina, ktorou sa zaoberá politológia, a politično je zase ontologické podložie politiky, ktorým sa má zaoberať politická filozofia.

Argumentačný postup Mouffe je potom dvojaký: Antagonizmy prejavujúce sa v „reálnej“ politike existujú, a preto sa treba usilovať o ich krotenie. Vyliečme antagonizmy agoniz-

mom, navrhuje filozofka. A zároveň sú antagonizmy ontologickým základom, ktorý sa má na ontickej rovine manifestovať ako agonizmus. Teoretické riešenie Mouffe je vedené pragmatikou, ktorá chce z ontickej roviny stoj čo stoj eliminovať antagonizmus. Antagonizmus má svoje miesto ako kvázi-transcendentálny základ umožňujúci vznik tak antagonizmov, aj agonizmov na ontickej úrovni, pričom „výber“ medzi nimi nevyplýva z antagonizmu samotného, ale je kontingentný. Inými slovami, kým agonizmus v koncepcii Mouffe operuje ako procedúra zabraňujúca vzniku antagonizmov na ontickej úrovni, antagonizmus je v jej chápaní tak ontickou skutočnosťou, aj ontologickým predpokladom. Je dôležité, že antagonizmus ako ontologický základ sa na ontickej úrovni nevyhnutne neprekladá, resp. doslovne neinterpretuje, ako antagonizmus, inými slovami, antagonizmus v politike nie je „prejavom“ antagonizmu v jej podloží. Ich vzťah nie je ani vzťahom vyplývania, ani expresie.⁸ Existuje medzi nimi neustále napätie.⁹

Mouffe je v takomto chápaní exemplárnou predstaviteľkou koncepcií politickej diferencie, ktoré potvrdzujú potrebu akéhosi ontologického – hoci „bezzákladového“ – základu politiky v politične. A hoci Rancièrovo zásadné rozlišovanie medzi politikou a políciou navádza na čítanie prostredníctvom „schémy“ politickej diferencie, možno sa domnievať, že sa od ontologického prístupu k politike zásadne odvracia.

Jacques Rancière: politická dištinkcia

Venujme sa Rancièrovmu rozlíšeniu medzi politikou a políciou. Náznak toho, čo Rancière chápe pod pojmom polícia, sa nám ponúka pri jeho diagnostike súčasných spoločností. Podľa Rancièra nežijeme v liberálnej demokracii, v rámci ktorej svoju teóriu formuluje Chantal Mouffe, ale v postdemokracii. Tvrdí, že ak sú demokracie legitimizované vládou ľudu, dému, v súčasných demokraciách tomu tak nie je – démos v nich v žiadnom prípade nevládne. „Postdemokracia je praxou vládnutia a je pojmovou legitimizáciou demokracie *po déme*, je demokraciou, ktorá odstránila javenie sa ľudu, jeho nesúhlas, a preto demokraciu možno redukovať na hru štátnych mechanizmov a spájanie a rozpájanie sociálnej energie a záujmov.“ (Rancière 1999: 102)

Čo je tento ľud? A prečo by mal zaujímať feministickú teóriu, ak vieme, že ženy historicky boli skôr „prílepkom“ tejto a ďalších univerzalistických kategórií? Ľud je síce reprezentantom univerzality, ale v skutočnosti je to vlastne neexistujúca časť empiricky existujúcej spoločnosti, ktorá si pozíciu univerzality uzurpuje. Ľud vzniká vtedy, keď prelamuje policajné usporiadanie spoločnosti.

Polícia je jednou logikou ľudského spolužitia, v ktorej existujú vždy konkrétne „časti spoločnosti – spoločenské väčšiny a menšiny, socioprofesionálne kategórie, záujmové skupiny, komunity atď.“ (Rancière 1999: 14). V ich spolužití sa ráta s tým, že budú pre seba navzájom partnermi a že modom ich komunikácie bude konsenzus. Keď takéto časti spoločnosti sčítame, výsledkom bude suma, celok spo-

ločnosti bez akýchkoľvek medzier či švov. Polícia tu teda nemá význam represívneho aparátu, ale je akoby spoločnosťou v jej úplnosti, celosti. Časti, ktoré sa tu sčítavajú, sú aktuálne existujúce skupiny ľudí či funkčne definované časti spoločnosti (Rancière 2001: 36). Spoločnosť sa skladá zo skupín „pripútaných ku konkrétnemu spôsobu práce, ku konkrétnym miestam, kde toto svoje povolanie vykonávajú, a ku konkrétnym spôsobom bytia, ktoré s týmito povolaniami a miestami korešpondujú“ (Rancière 2001: 36). Anekdoticky povedané – v policajnom poriadku je „miesto pre všetko a všetko má svoje miesto“, resp. v policajnom usporiadaní spoločnosti je „miesto pre každého a každý má svoje miesto“ (Davis 2010: 78). Policajný poriadok pozná svoje časti, každá časť už má svoje meno, je spočítaná, zarátaná. Jedinou úlohou policajného poriadku je tieto časti čo najharmonickjšie a najefektívnejšie usporiadať.¹⁰

Ľud – domnelý vládca v demokracii – pristupuje k policajnému usporiadaniu spoločnosti akoby zvonka. Voči policajnému usporiadaniu spoločnosti je nadbytočný, navyše. „Ľud je doplnkom, ktorý oddeľuje populáciu od seba samej“ (Rancière 2001: 33). Ako taký nemá žiadnu kvalifikáciu, žiadnu vlastnosť, ktorá by ho predurčovala preto, aby sa politiky zúčastňoval. Ak sa niekedy argumentovalo, že pre účasť na politike je potreba dostatočného množstva voľného času (ako tomu bolo v prípade aténskych občanov), alebo dostatočného množstva peňazí (ako je tomu v politických stranách či v exekutive dnes), alebo bolo potrebné sa ako potenciálny účastník politiky narodiť (ako kráľovský nástupca či nástupkyňa alebo dedič úradu), pre ľud nič z toho neplatí.

Ľud neexistuje pred politikou, vystupuje zároveň s tým, „ako sa naruší policajné hierarchizovanie a toto narušenie vytvára špecifický mechanizmus: spoločnosť sa rozdeľuje podľa častí, ktoré nie sú jej ‚skutočnými‘ časťami. Potom sa jedna časť spoločnosti stotožní s celkom a to v mene ‚vlastnosti‘, ktorá jej nie je ‚vlastná‘, v mene toho, čo je všetkým ‚spoločné‘, tj. v mene takto narušenej komunity.“ (Rancière 1999: 18) Tí, ktorým je upierané to, aby sa na spoločnosti podieľali, boli jej ‚súčasťou‘, a ktorým sa takto deje krivda, nespravodlivosť, v mene rovnosti vystúpia preto, aby manifestovali to, že jediným oprávnením pre vládu je apriórna rovnosť každého s každým. Ľud je zosobnením radikálnej rovnosti – nie rovnosti vo výsledku, ale rovnosti ako predpokladu.

Ak si teda polícia myslela, že spočítala všetky časti, nie je to pravda – ľud so svojim nezapočítaním a so svojou neúčasťou na spoločnosti nesúhlasí a v spoločnosti vytvára konflikt. Vedie konflikt o svoju vlastnú existenciu – totiž: „Strana chudobných nestelesňuje nič iné než politiku samu, ktorá sa ustanovuje ako časť tých, čo nemajú účasť. A podobne, strana bohatých nie je ničím iným než antipolitickým. Od Atén v 5. st. pr. n. l. až podnes, strana bohatých stále dokola opakuje jednu a tú istú vec, ktorá je negáciou politiky: časť tých, čo nemajú účasť, vôbec neexistuje.“ (Rancière 1999: 14)

V tomto akte ide vlastne o testovanie toho, čo je vôbec politickému spoločenstvu ‚spoločné‘. Jeho časť, ktorá na ňom ale nemá účasť, tj. nemá vplyv na to, akým smerom sa bude spoločnosť, spoločenstvo uberať, sa dezidentifikuje, tj. distancuje sa od identity, ktorá jej je vymieraná v policajnej logike. Svojou subjektiváciou sa pokúša zmeniť politický priestor, fakticky ho vytvára, nanovo konfiguruje to, ako je možné hovoriť a ako je možné javiť sa v tomto priestore. V politike tak ide o vytvorenie spoločenstva spoločného vnímania, počúvania, videnia. Ako hovorí Rancière, „nesúhlas nie je konfrontáciou záujmov alebo názorov. Je manifestovaním medzery v tom, čo je vnímateľné.“ (Rancière 2001: 38) Ak ten, ku komu hovorím, ‚hrá hru‘ na to, že ma nepočuje, že ma nevidí, že to, čo artikulujem, preňho nie je rečou, tak k rekonfigurácii vnímateľného nedošlo. „Politika je predovšetkým zápasom, v ktorom ide o existenciu spoločného javiska a o existenciu a status tých, čo sú na ňom.“ (Rancière 1999: 27) Ak sa niečo stáva politickým, vstupuje do spoločného priestoru verejných záležitostí a v tomto priestore sa môže iným javiť a môže v ňom konať. „[...] javisko existuje pre potreby hovorca, ktorý toto javisko spočiatku nevidí a ani ho vidieť nemôže, lebo v skutočnosti neexistuje.“ (Rancière 1999: 27) Jednotlivé strany zápasu, konfliktu pred konfliktom samotným neexistujú. Politika sa vytvorí až tým, ako si uzurpujú moc a vystúpia, aby prehovorili o nespravodlivosti, ktorou sú postihnutí.

Aj z tohto krátkeho výkladu možno vidieť, že rozlíšenie medzi politikou a políciou, pre ktoré sa núka, aby sme ho v analógii k ďalším postfundacionalistickým teóriám politická označili ako politickú diferenciu, v Rancierovom prípade v skutočnosti ontologickou diferenciou nie je. A hoci by to navonok bolo plauzibilné, rozlíšenie medzi políciou a politikou nemožno pochopiť ani ako „novú verziu dobre známych opozícií: spontaneity a organizácie, alebo zakladajúceho aktu a založeného poriadku“ (Rancière 2010: 205). Cezúra medzi políciou a politikou spočíva v rekonfigurácii toho, čo je vnímateľné, čo sa ako vnímateľné politickým aktérom podarí alebo nepodarí vytvoriť, o čom svojich protivníkov ako o spoločnom svete presvedčia.

Imanentná teória politiky?

Hoci pôvodne som otázku politická kladla ako otázku reflexie ontologických základov politického konania – a v nej „radikálne“ politično (por. Dean 2008) rozrušovalo opakujúcu sa a inštitucionalizovanú politiku –, v uvažovaní spolu s Rancierom sa politično nestáva ani tak problémom konania a jeho ukotvenia v dajakom základe bez základu, ako skôr problémom vnímania. Ontologické ukotvenie politična v antagonizme v prípade Mouffe a jeho agonický preklad pre potreby ontickej roviny „reálnej“ liberálno-demokratickej politiky naznačujú, že ontologizovanie kladie na politiku veľmi konkrétne normatívne nároky. Politická teória má v prípade Mouffe normatívnu a predpisujúcu rolu – explicitne totiž formuluje,

ako má demokratická politika vyzeráť vo forme liberálno-demokratického režimu.

Teórie politickej diferencie – či už feministické alebo ne-feministické – vychádzajú z postulovania odlišnosti medzi tým, čo je a čím je toto niečo umožňované, a to aj v prípade, že podmienka možnosti toho, čo je, sa ukáže ako náhodná. Rancière, zdá sa, toto rozlíšenie nepovažuje pre analýzu politiky za relevantné. Podobne ako – vraví sa – je krása vecou pohľadu hodnotiaceho a je to tento pohľad, ktorý vec, živý bytosť, udalosť, uchopuje ako krásnu, politika je – povedané spolu s Arendt – sférou javenia sa, v ktorej dochádza k „efektívnej rekonfigurácii daného, viditeľného a napokon aj toho, čo je o ňom a vo vzťahu k nemu možné povedať“ (Rancière 2010: 207). Podmienky možnosti politiky sú – presnejšie povedané – podmienkami možnosti javenia sa jej elementov – subjektov, nárokov, prehovorov. Súčasný výskum uvažujúci o politike v tejto línii rozvíja predovšetkým Kantove chápanie estetickej súdnosti v politickej oblasti (aj prostredníctvom Arendt ako sprostredkovateľky Kanta). (Por. Arendtová 2002; Kant 1975; Zerilli 2009.)

Aké implikácie môže mať tento (nielen ranciérovský) posun pre feministickú teóriu politiky? Jej prakticky totiž stále investujú do formulovania sociálnych a politických ontológií (Butler 2009) a – najnovšie – kategórie pohlavia a rodu preskúmajú aj vo vznikajúcom rámci feministickej metafyziky (Witt 2011a; Witt 2011b).

Hoci aj explicitne môžeme odmietnuť formulovanie akéhosi feministického pojmu politická predovšetkým vzhľadom na dôsledky, ktoré takéto rozpracovanie môže mať pre normatívnu čistotu pojmu a z nej vyplývajúcu nevyhnutnosť vylučovania všetkého, čo je nepolitické (a najmä pre striktné odlišovanie od sociálneho či ekonomického), rozpracúvanie pojmu politická vo feministickej teórii nezamýšľané normatívne dôsledky aj tak má. Pojem politická – ako argumentujem vyššie – bol označujúcim epistemickej komunity, a stále je aj vkladom, ktorý do svojej legítimizácie vkladá feministická politická filozofia. Pokladanie základov takéhoto disciplinárneho podujatia nie je nevyhnutné – feministická politická filozofia nemusí opakovať príbeh úsilia obnoviť politickú filozofiu tak, aby vychádzala z čistoty zakladajúceho pojmu či pojmového rozlíšenia (hocijako ju k tomu genealógia pojmu politická tlačí). Feministická politická filozofia môže byť spôsobom, ako opísať reflektujúce uvažovanie o politike – či už o nej premýšľajú jej aktérky alebo teoreticky, filozofky. Nestanovovala by tak podmienky možnosti existencie politiky a jej cieľom by ani nebolo vytriediť javy na politické a nepolitické. Mohla by byť súčasťou širšieho projektu politickej súdnosti – teda schopnosti ľudského uvažovania – súdenia – uchopovať svet javov a vzťahovať sa k nemu jedinečným spôsobom, a to bez toho, aby sa jav podradil nejakému vyššiemu pojmu a bez toho, aby prostredníctvom tohto uchopovania súdnosť vynášala tvrdenia o tom, ako sa veci majú (por. Arendtová 2002; Kant 1975; Zerilli 2009).

Literatúra

- Ackelsberg, M. 2010. „Political theory today. Who's teaching what to whom? Some reflections.“ *PS: Political Science & Politics*, Vol. 43, No. 2: 279–282.
- Allen, A. 2007. „Multiple feminisms. Commentary on Noëlle McAfee's „Two Feminisms“.“ [online]. *Symposia on Gender, Race and Philosophy*, Vol. 3, No. 3: nestránkované. [cit. 3. 5. 2010]. Dostupné: <<http://web.mit.edu/sgrp>>.
- Allen, A. 2009. „Feminism and the subject of politics.“ Pp. 1–18 in De Bruin, B., Zurn, C. F. (eds.). *New waves in political philosophy*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Arendtová, H. 2002. *Přednášky o Kantově politické filosofii*. Praha: Oikymen.
- Arendtová, H. 2007. *Vita activa neboli O činném životě*. Praha: Oikymen.
- Barša, P., Slačálek, O., Stöckelová, T. 2010. „Od roztržky ke sporu.“ Pp. 195–212 in Barša, P et al. *Kritika depolitizovaného rozumu. Úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Všeň: Grimmus.
- Bauer, N. 2007. „The second feminism. Commentary on Noëlle McAfee's „Two Feminisms“.“ [online]. *Symposia on Gender, Race and Philosophy*, Vol. 3, No. 3: nestránkované. [cit. 3. 5. 2010]. Dostupné: <<http://web.mit.edu/sgrp>>.
- Brewster, B. 2005. „Glossary.“ Pp. 249–258 in Althusser, L. *For Marx*. London & New York: Verso.
- Butler, J. 1998. „Náhodnosť základov. Feminizmus a problém „postmodernizmu“.“ *Feministický kultúrny časopis ASPEKT*, č. 1 – Myslenie žien: 39–47.
- Butler, J. 2003. *Trampoty s rodom. Feminizmus a subverzia identity*. Bratislava: Aspekt.
- Butler, J. 2009. *Frames of war. When is life grievable?* London & New York: Verso.
- Butler, J., Scott, J. W. 1992. *Feminists theorize the political*. New York & London: Routledge.
- Cawson, A. 2003. „Korporatismus.“ Pp. 223–226 in Miller, D. *Blackwellova encyklopédie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal.
- Connolly, W. E. 1993(1974). *The terms of political discourse*. Princeton: Princeton University Press.
- Davis, O. 2010. *Jacques Rancière*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Dean, J. (ed.) 1997. *Feminism and the new democracy. Re-siting the political*. London: Sage.
- Dean, J. 2008. „Feminist purism and the question of „radicality“ in contemporary political theory.“ *Contemporary Political Theory*, Vol. 7, No. 3: 280–301.
- Di Stefano, C. 2000. „Feminist political philosophy.“ [online]. *APA Newsletters. Newsletter on feminism and philosophy*, Vol. 99, No. 2: nestránkované. [cit. 12. 8. 2011]. Dostupné: <<http://www.apaonline.org/apa/publications/newsletters/v99n2/feminism/symposium-distefano.asp>>.
- Dietz, M. G. 2003. „Current controversies in feminist theory.“ *Annual Review of Political Science*, Vol. 6: 399–431.

- Fisken, T. 2010. „Agonism.“ P. 13 in Bevir, M. (ed.). *Encyclopedia of Political Theory*. Thousand Oaks & London & New Delhi & Singapore: Sage Publications.
- Fraser, N. 1989. „The French Derrideans. Politicizing deconstruction or deconstructing the political?“ Pp. 69–92 in *Unruly practices. Power, discourse and theory in contemporary social theory*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Gressgård, R. 2008. „Feminist theorizes the political. The political theory of Wendy Brown.“ *NORA: Nordic Journal of Women's Studies*, Vol. 16, No. 4: 257–263.
- Hauptmann, E. 2004. „A local history of ,the political‘.“ *Political Theory*, Vol. 32, No. 1: 34–60.
- Hemmings, C. 2005. „Telling feminist stories.“ *Feminist Theory*, Vol. 6, No. 2: 115–139.
- Hirschmann, N. J., Di Stefano, C. 1996. *Revisioning the political. Feminist reconstructions of traditional concepts in western political theory*. Boulder & Oxford: Westview Press.
- Honig, B. 1993. *Political theory and the displacement of politics*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Kant, I. 1975. *Kritika soudnosti*. Praha: Odeon.
- Kiczková, Z. 1998. „Subjekt v pohybe.“ *Feministický kulturní časopis ASPEKT*, č. 1: 64–75.
- Kobová, L. 2003–2004. „Pokusy o jej život : k tematizáciám subjektu vo feministickéj filozofii.“ *Feministický kulturní časopis ASPEKT*, č. 1: 141–154.
- Laclau, E., Mouffe, C. 2001 (1985). *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London & New York: Verso.
- Lacoue-Labarthe, P., Nancy, J.-L. 1997. *Retreating the political*. London & New York: Routledge.
- Mahmood, S. 2004. *Politics of piety. The Islamic revival and the feminist subject*. Princeton: Princeton University Press.
- Marchart, O. 2007. *Post-foundational political thought. Political difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McAfee, N. 2005. „Two feminisms.“ *Journal of Speculative Philosophy*, Vol. 19, No. 2: 140–149.
- McAfee, N. 2007. „Reply to Allen, Bauer, Pratt and Zerilli.“ [online]. *Symposia on gender, race and philosophy*, Vol. 3, No. 3: nestránkované. [cit. 3. 5. 2010]. Dostupné z: <<http://web.mit.edu/sgrp>>.
- Moore, M. J. 2009. „Political theory today. Results of a National Survey.“ *SSRN eLibrary*.
- Mouffe, C. 2005. *On the political*. London & New York: Routledge.
- Pitkin, H. F. 1998. *The attack of the blob. Hannah Arendt's concept of the social*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pratt, S. L. 2007. „Comment on Noëlle McAfee, 'Two Feminisms'." Commentary on Noëlle McAfee's 'Two Feminisms'." [online]. *Symposia on Gender, Race and Philosophy*, Vol. 3, No. 3: nestránkované. [cit. 3. 5. 2010]. Dostupné z: <<http://web.mit.edu/sgrp>>.
- Rancière, J. 1999. *Disagreement*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rancière, J. 2001. „Ten theses on politics.“ [online]. *Theory & Event*, Vol. 5, No. 3: nestránkované. Dostupné z: <http://muse.jhu.edu/journals/theory_and_event/v005/5.3ranciere.html>.
- Rancière, J. 2010. *Dissensus. On politics and aesthetics*. London & New York: Continuum.
- Rosanvallon, P. 2006. „Inaugural lecture, Collège de France.“ Pp. 31–58 in *Democracy past and future*. New York: Columbia University Press.
- Schmitt, C. 2007a. „Epocha neutralizací a depolitizací.“ Pp. 78–92 in *Pojem politična*. Praha: Oikoymenth.
- Schmitt, C. 2007b. *Pojem politična*. Brno & Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury & Oikoymenth.
- Verloo, M., Schmidt-Gleim, M. 2003. „One more feminist manifesto of the political.“ Pp. 143–169 in Knežević, D., Dilić, K. (eds.). *Seminar Women and politics – gender in political theory. Documentation*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Witt, C. (ed.) 2011a. *Feminist metaphysics. Explorations in the ontology of sex, gender and identity*. Dordrecht & London: Springer.
- Witt, C. 2011b. *The metaphysics of gender*. New York: Oxford University Press.
- Yeatman, A. 1994. *Postmodern revisionings of the political*. New York & London: Routledge.
- Zerilli, L. M. G. 2009. „Toward a feminist theory of judgment.“ *Signs: Journal of Women in Culture & Society*, Vol. 34, No. 2: 295–317.
- Zerilli, L. M. G. 2007. „Response to Noëlle McAfee's, 'Two Feminisms'." Commentary on Noëlle McAfee's 'Two Feminisms'." [online]. *Symposia on Gender, Race and Philosophy*, Vol. 3, No. 3: nestránkované. [cit. 3. 5. 2010]. Dostupné z: <<http://web.mit.edu/sgrp>>.
- Žižek, S. 2007. *Nepolapitelný subjekt. Chybějící střed politické ontologie*. Chomutov: L. Marek.

Poznámky

1 Týmto poradím – priorizovaním feministického chápania politična pred jeho opismi v politickej filozofii a teórii hlavného prúdu – chcem prispieť k problematizovaniu zavedeného výkladu, ktorý feministické teórie 90. rokov, a teda aj to, čo heuristicky môžeme nazvať feministickými teóriami politična, uchopoval výlučne ako apropriáciu postštrukturalistických teórií hlavného prúdu (por. Hemmings 2005).

2 Rozlišovanie medzi filozofiou a teóriou je potrebné. Hoci sa v tomto texte zaoberám prevažne prácami tých, ktorí a ktoré sú definované disciplinárnou tradíciou filozofie, problém politična nastoľujú aj feministické teoreticky, ktorých domov je v nefilozofických disciplínach. Označenie feministická teória má tradične význam vo vzťahu k tomu, čo sa označuje ako feministická prax či feministická politika, a preto by sa feministická teória mohla považovať predovšetkým za text s ideologickým a mobilizujúcim účinkom. Iný význam feministická teória nadobúda vtedy, ak jej základ v humanitných vedách postavíme do protikladu k teórii generovanej zo sociálnovedného skúmania. Práve tento

význam teórie, tj. teórie budovanej vo vnútri humanitných vied, a predovšetkým teórie ovplyvnenej postštrukturalizmom, na začiatku 90. rokov dominoval v angloamerickej feministickej teórii (por. Butler, Scott 1992: xiii). V tomto prípade sa však hranica medzi teóriou a filozofiou, ktoré pracujú s rovnakou sumou textov, rozostreje. I tak na tomto mieste používam oba termíny – skúmanie politična totiž nie je výhradou akademičiek a akademikov socializovaných v disciplíne filozofie. Podobný spôsob volí napr. aj Di Stefano (2000).

3 Je zrejmé, že aj to, čo by sme mohli nazvať „definíciou“ feminizmu, bude nepochybne závislé na uchopení politična. Aby bol nasledujúci výklad čo najzrozumiteľnejší, ponúkam orientačnú „definíciu“ feminizmu Mary Dietz: Feminizmus je „historicky utváraným, lokálnym a globálnym, sociálnym a politickým hnutím, ktoré má emancipačný zámer a normatívny obsah. Postuluje subjekt (ženy), identifikuje problém (podriadenie a objektívizácia žien prostredníctvom rodových vzťahov) a v mene konkrétnych princípov (napr. rovnosť, práva, sloboda, autonómia, dôstojnosť, sebarealizácia, uznanie, úcta, spravodlivosť) formuluje rôzne ciele (napr. zmena vzťahov ovládania; ukončenie diskriminácie na základe pohlavia; zaistenie ženskej sexuálnej slobody; zápas za ženské práva a záujmy; prebúdzanie „povedomia“; transformácia inštitucionálnych a právnych štruktúr; nastolenie rodovej demokracie.“ (Dietz 2003: 399)

4 Naliehavosť ustanovovania politična a toho, čo o chvíľu vysvetlím pojmom politická diferencia, dokumentujú napr. aj inštitucionálne zlomy v oblasti politickej teórie a politickej filozofie v USA a vo Francúzsku. V roku 1980 na École Normale Supérieure pod vedením Philipa Lacoue-Labarthea a Jeana-Luca Nancyho vzniklo Centrum pre filozofický výskum politična (Centre de Recherches Philosophique sur le Politique). Jeho vedúce postavy sa ale okrem vymedzenia voči politickej teórii, politológii či politickej vede distancovali aj od skúmania pojmu politična. V sumarizácii po roku fungovania centra Lacoue-Labarthe a Nancy píše, že sa zamerali na tri otázky či problémy: problém vzťahu filozofie a politiky, problém totalitarizmu a napokon na otázku ústupu politična (Lacoue-Labarthe, Nancy 1997: 121). Ústupom politična majú na mysli návrat k „archaickej“ konštitúcii politična v autorite, princípe, pôvode, základovosti, teda všetkom tom, čo by mohlo byť pri koncipovaní politična považované za *arché*. Po štyroch rokoch fungovania však Centrum v roku 1984 zaniklo. Podľa Nancy Fraser nebolo Centrum schopné dostať svojim úlohám aj kvôli svojej transcendentalistickej orientácii. Fraser navrhovala, aby sa skúmanie francúzskych filozofov obohatilo o dva empirické a normatívne problémy – vzťah medzi politikou a ekonomikou a vzťah súkromného a verejného, politického a rodinného, ktorým sa venovala vtedajšia nemecká kritická teória a anglo-americký socialistický feminizmus (Fraser 1989: 88–91). Centrum pre filozofický výskum politična zaniklo v roku 1984, no v roku 2001 bola na Collège de France ustanovená profesúra v moderných dejinách politična (Histo-

re moderne et contemporaine du politique). Jej prvý a doteraz jediný nositeľ Pierre Rosanvallon stotožňuje politično s „mocou a zákonom, štátom a národom, rovnosťou a spravodlivosťou, identitou a odlišnosťou, občianstvom a občianskou úctou“ (Rosanvallon 2006: 36); politično teda chápe široko a inkluzívne. No i tak ho vždy odlišuje od politiky ako „bezprostredného poľa stranického súperenia o politickú moc, každodenných úkonov vlády a bežného fungovania inštitúcií“ (Rosanvallon 2006: 36).

K používaniu a vymedzovaniu pojmu politična v politickej filozofii písanej v anglickom jazyku významne prispeli generácie filozofov a filozofiek pôsobiacich na University of California v Berkeley. Hauptmann (2004) tam skúma vývoj pojmu politična od 50. do 90. rokov 20. storočia a za jednu z jeho hlavných príčin považuje potrebu teoretických a teoretikov vymedziť sa aj voči úzkej, „zákazkovej“, spolupráci s požiadavkami štátnej administratívy, tj. federálnej vlády USA, ktorej sa zúčastňovali iní ich kolegovia a kolegyne a ktorá prispela k rozvoju empirických smerov v politológii a sociológii (v 50. a 70. rokoch). Významný vplyv na Berkeley zanechalo aj krátke – semestrálne – pôsobenie Hannah Arendt v roku 1955. Vo všeobecnosti, pojem politična – na Berkeley koncipovaný najmä Sheldonom Wolinom a Hannah Pitkin – sa utváral v disciplinárnom a socializačnom kontexte ako „náležitý predmet politickej teórie a zároveň aj jej artefakt – teda produkt, ktorého výroba mení podobu svojho zhotovovateľa“ (Hauptmann 2004: 53). Samozrejme, rozpracúvanie pojmu politična v anglo-americkéj filozofii nemožno redukovať na umiestnenie na jednej inštitúcii; vplyv politickej filozofie na UC Berkeley však sotva možno podceňovať (por. Ackelsberg 2010; Moore 2009).

5 Na označenie vysídlenia politična by sme mohli použiť aj čoraz častejšie používaný pojem depolitizácie. Ako vysídlenie prekladám anglický termín displacement, na preklad ktorého sa núka aj termín vyvlastnenie. Konkrétne pojmy používam vzhľadom na kontext (prác konkrétnych filozofov a filozofov), v ktorom sa objavajú.

6 Vysídlením politična z politickej filozofie sa zaoberajú predovšetkým práce Bonnie Honig (1993) a Jacquesa Rancière (1999: 61–94).

7 Teoretická práca s pojmom kontingencie neznamená vyhýbanie sa pomenúvaniu konkrétnych sociálnych a politických problémov, resp. neschopnosť určiť, ktoré to sú. Pri teoretickom určovaní príčin a navrhovaní riešení konkrétneho politického problému kontingencia znamená, že je nevyhnutné, aby identifikovaná „príčina“, „základ“ (teoretického vysvetlenia), „identita“ (konajúceho politického subjektu) boli pochopené ani nie ako nemožné a zároveň ani nie ako nevyhnutné. Avšak o tom, či sa identifikovaná „príčina“, „základ“, „identita“ stanú efektívnymi v politickom zápase, nerozhoduje teoretické zdôvodnenie tejto príčiny, základu, identity. Rozhoduje o tom práve onen politický zápas. Jeho súčasťou môže byť použitie zdôvodnení za účelom presvedčania, to je však záležitosťou prvého rádu, tj. politickej praxe.

8 Tento krátky rozbor vzťahu antagonizmu a agonizmu by nás dokonca mohol nabádať k tomu, aby sme ho prirovnali k modelu diskurzívnej produkcie pohlavia ako rodu Judith Butler (2003). V tejto koncepcii je rod diskurzívnym aparátom, ktorého výsledkom je akoby zjavné pohlavie, pričom tento aparát má zostať neviditeľný a zneuznaný. Rovnako tak by bolo možné povedať, že antagonizmus je aparátom produkcie politiky, aparátom, ktorého funkciou je byť na ontologickej úrovni prehliadaný a na ontickej úrovni zase odsúdený ako deštruktívny.

9 A napätie je prítomné aj v agonizme samotnom, resp. v koexistencii deskriptívneho a normatívneho prístupu k určeniu toho, čím je agonizmus. Z deskriptívneho hľadiska je agonizmus formou, existujúcou podobou antagonizmu; z normatívneho hľadiska je zase procedúrou, ktorú má demokratická politika sledovať (por. Fiskén 2010).

10 Ak by sme chceli Rancièrovu koncepciu priblížiť politologickému pohľadu, bolo by možné povedať, že výkonným mechanizmom polície je korporativizmus (por. Cawson 2003).

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2012

Lubica Kobová, Ph.D., v septembri 2012 na Katedre filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave obhájila dizertačnú prácu Politicky ako agonizmus. Feministická interpretácia (školička doc. PhDr. Zuzana Kiczková, Ph.D.). Zaoberá sa najmä feministickou a post-fundacionalistickou politickou filozofiou. Kurz feministickej politickej filozofie vyučovala na Ústave politológie Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Korešpondenciu zasielajte na adresu: lubakoba@gmail.com.

**NÁRODNÍ KONTAKTNÍ CENTRUM –
ŽENY A VĚDA USTAVILO KLUB
NKC**

Národní kontaktní centrum – ženy a věda se zasazuje o zvýšení genderové rovnosti v české vědě a vysokém školství od roku 2001. Prostřednictvím národních konferencí o ženách a vědě vytváříme prostor pro debatu, výměnu zkušeností, zvyšování povědomí a vytváření tlaku na změnu. Odpovědným institucím a orgánům předkládáme návrhy opatření k odstranění genderové **diskriminace** ve vědě. Vytváříme tlak na dodržování principu genderového mainstreamingu při vzniku strategických dokumentů a usilujeme o vyšší zastoupení žen v rozhodovacích pozicích ve výzkumu a vědní politice. Pokud se chcete dozvědět více o těchto a dalších našich aktivitách, navštivte www.zenyaveda.cz.

CHCETE NÁS V NAŠEM ÚSILÍ PODPOŘIT?

- Souhlasíte, že genderová rovnost ve vědě je důležitá a hodna odpovídající institucionální i politické pozornosti?
- Souhlasíte, že mizivé zastoupení žen v rozhodovacích a vedoucích pozicích snižuje kvalitu a společenskou relevanci vědy?

- Souhlasíte, že je nutné řešit rozdíly v hodnocení vědeckého výkonu mužů a žen, včetně rozdílů plynoucích z péče o děti?

STAŇTE SE ČLENEM / ČLENKOU KLUBU NKC

Klub NKC je neformální platformou, která sdružuje všechny, kterým jde o genderovou rovnost ve vědě, a chtějí to dát veřejně najevo.

Cílem ustavení Klubu NKC je dodat váhu našim snahám, ukázat, že nejde o problém, na kterém nikomu – kromě nás – nezáleží, a nabídnout prostor pro setkávání. Plánovaná každoroční setkání Klubu NKC budou místem, kde budeme moci diskutovat o hlavních problémech, sdílet příklady dobré praxe z jednotlivých institucí a vytvořit podpůrný a motivující prostor pro začínající vědkyně i vědce.

K členství v Klubu NKC se nevážou žádné finanční povinnosti, aktivita ve prospěch tématu genderové rovnosti je vítána.

Pokud se chcete stát členem nebo členkou Klubu NKC, napište nám e-mail na klub@nkc.cz.

Marcela Linková, jménem NKC – ženy a věda